

Szabó József

A Hadtudományi Lexikonról

10.17047/HADTUD.2016.26.1-2.92

Amikor 1990. december 4-én megalakult a Magyar Hadtudományi Társaság, engem az elnökhelyettesi funkció betöltésével tisztelt meg a közgyűlés. A vezetőség megalakulását követően, elég sok problémát kellett megoldani, de rövidesen kiderült, hogy a hadtudomány fogalomtárát is célszerű lenne megalkotni. E feladat megfogalmazása tőlem származott, így kézenfekvő volt a döntés, hogy akkor vegyem kézbe a címszavak és a szócikkek gyűjtését, s készüljön el a Hadtudományi Lexikon. Szerencsémre, röviddel ezt megelőzően került sor, vezetésemmel a kétkötetes Repülési Lexikon elkészítésére, így volt etalon, amely alapján kialakult az elképzelés a munkafolyamat beindítására.

A Hadtudományi Lexikon az 1990-es évek első felében készült, amikor még hazánk nem volt sem a NATO, sem az Európai Unió tagja. A Lexikonban ugyan néhány olyan szócikk is megjelent, amely már a nyugati terminológia körében volt elfogadott, de korántsem tartalmaz minden fogalmat, amelyet ma már tartalmaznia kellene. Így tehát célszerű lenne egy harmadik kötetben összefoglalni a hiányzó szócikkeket.

A lexikon, egy bizonyos szakterület fogalomtárát magában foglaló, s azokat címszavak szerint értelmező mű. Mint minden lexikonnál, a Hadtudományi Lexikonnál is vannak irodalmi és műfaji korlátok, amelyeket nem célszerű átlépni, s amelyek elsősorban a szócikkek tartalmát szabályozzák. A lexikonba nem valók a személyes tudományos írások, irodalmi esszék. A lexikoncikkek nem szótári bejegyzések, vagy képgyűjtemények. Megírásuknál szigorúan a semlegességi alapelvet kell követni, s ez elsősorban a szócikkek tartalmára vonatkozik. A szócikk nem lehet vitafórum, sem propagandakiadvány. A szócikkeket semleges nézőpontból kell megközelíteni és megírni. A különféle nézeteket igazságosan, elfogulatlanul és csak az indokolt terjedelemben kell bemutatni. Fontos az ellenőrizhetőség, és a saját kutatást tilos felhasználni. Ezen alapelvek betartása minden szócikkre vonatkozik.

A címszóról: általánosan igaz, hogy egy-egy szócikknek olyan címet (ez a címszó) kell adni, amely az adott témára a legelterjedtebben használt szó, vagy kifejezés a magyar köznyelvben. A címszó legyen egyszerű, pontos és minden esetben egyes számban használjuk, vagyis nem szerepelhetnek olyan címszavak, mint például katonák, tüzekek, repülők, tankok stb. A repülőkkel még egy probléma van: napjainkban gyakran a repülő szót már nem arra használják, aki repül, tehát élő személyre, hanem a repülőgépre. Ez helytelen, mert így sokan jogosnak érzik azt a kifejezést is, hogy repülő. Szigorúan tartsuk magunkat ahhoz, hogy repülő az, aki repül, mint ahogy úszó is az, aki úszik, vagy újságíró is az, aki újságot (is) ír. Helytelen tehát a repülő, a híradós, a mentős kifejezés, mert ezek mind azt a személyt jelölik, aki repül, aki menti az embereket, aki a hír továbbítását végzi, segíti. Valaki lehet vasutas, mert a vasút nem élőlény, motoros, mert a motor is tárgy. Sajnos, ez évtizedek óta komoly probléma, és jó lenne már rájönni, hogy mindez a magyar nyelv kigúnyolása.

Az élő személyekről szóló szócikkeknek szigorú szabályokat kell betartani, mivel azok befolyásolhatják az érintett személy életét, elhunyt személyeknél azok megítélését. Ezért a legnagyobb odafigyeléssel, körültekintéssel kell biztosítani az ellenőrizhetőség, a semleges nézőpont és a „nem saját kutatás” irányelvek betartását, különösen vitás adatok hozzáadásakor. Az élő személyekről szóló szócikkeknek kétséghatározhatatlanul megbízható forrásokon kell alapulnia, különösen abban, ami az illető személyek szakmai tevékenységéhez nem kapcsolódó, vagyis az illető személy magánéletét illeti. Személyeknél mellőzzük a jelzők használatát. Ne azt írjuk például, hogy az illető például gonosz, vagy ilyen-olyan volt, hanem soroljuk fel tetteit és azok minősítsék az illetőt. Ügyeljünk, hogy a szócikkben elfogult kijelentések ne jelenjenek meg. Egy hadvezérnél ne azt hangsúlyozzuk, hogy ilyen vagy olyan hadvezér volt, inkább írjuk azt, hogy az illetőt sokan tartják kiváló, vagy ellenkezőleg, sokan nem tartják kiváló hadvezérnek. Persze, azt is tudjuk, hogy abszolút elfogulatlanság sincs,

A források nélkül vagy forrásokkal gyengén alátámasztott, vitatható negatív vagy pozitív, vagy akárcsak megkérdőjelezhető megállapításokat el kell távolítani a szócikkből. Ezek az elvek és követelmények érvényesek minden szócikkre, amelyekben élő személyekkel kapcsolatos adatok szerepelnek.

A lexikon címszavainak szócikkbe való öntésénél tartasuk szem előtt az egyszerűséget, a pontosságot, s ismétlem, az egyes számban való közlést. Az irányelvek betartásának célja, hogyha valaki új címszót ír, tudjon más cikkekre hivatkozni. Például a Lexikonból a *fajlagos tolóerő*, esetében lehet hivatkozni a → *fajlagos impulzus*: → *hajtómű* címszavak alatt megírt szócikkekre.

Ha az utalt címszó igényli a ragot, akkor a címszó dőlt betűvel írandó, de a ragot már álló betűkkel írjuk hozzá: → Szolgálat Szabályzatban. Ez azt jelenti, hogy az utaló címszó a *Szolgálati Szabályzat*.

A Hadtudományi Lexikon az emberi tudás egy szeletének a közreadása, s ha ezt elfogadjuk, akkor azt is el kell fogadni, hogy esetenként számunkra visszatetsző véleményeket is be kell mutatnunk. Ilyenkor sem kell feltétlenül az áltudományt tudományként elfogadni. Ilyenkor a többség véleményét célszerű bemutatni, a többségi nézőpontot hangsúlyozni, az áltudományos nézeteket pedig, kisebbségi nézőpontként kell szerepeltetni. Nem kell okvetlen az áltudományos nézetekkel kapcsolatban a szócikkben állást foglalni, inkább soroljunk fel cáfolhatatlan tényeket és érveket a többségi álláspont mellett. Azok bizonyítóbb erejűek, mint a mi állásfoglalásunk.

Ezekhez való ragaszkodás nem kizárólag a szerkesztők feladata. Jó az, ha már a szerzők előtt is tiszta a kép, s ők is ezekhez a követelményekhez tartják magukat. Az 1990-es évek elején, amikor a Hadtudományi Lexikon előkészítése folyt, a szerzők (mintegy 120 fő) jelentős részének tartottam eligazítást a szócikk megírásával kapcsolatos követelményekről, s az volt a tapasztalat, hogy ennek eredményeként, kevesebb volt a cikkekkel a probléma.

- 1) Az utóbbi időszakban, több esetben is születet olyan döntés, hogy újabb fogalomtárat kellene készíteni. Volt olyan próbálkozás is, hogy elektronikus formában jelentetik azt meg. Nos, a jelenleg (2014 tavaszán), elektronikus formában megírt szócikkkel nagyon sok a problémám. Én ugyan csak a szakmámhoz kapcsolódó szócikkeket néztem át, de nagyon sok szakszerűtlen

megfogalmazást találtam. (Sok a pontatlan megfogalmazás. Például: abszolút magasság nem a repülőgépek adott felszín vagy terep feletti magassága, mert ez a viszonylagos magasság. Az abszolút magasság, a tengerszint feletti magasságot jelenti.) Ezeknek a megjelentetése nyomtatott formában – úgy gondolom –, végkép nem kívánatos. Kaptam ilyen anyagot ellenőrzésre, s megdöbbentően szakszerűtlen dolgokat olvashattam. Nem értem, a Hadtudományi Lexikont miért nem olvasták el? Abban számos fogalmat magyaros, szabatos megfogalmazásban olvashatták volna. Miért nem használták?

- 2) Légi elfogás – a cél felderítésétől a megsemmisítéséig minden ténykedést (rávezetést, célzást, tűzmeqnyitást, vagy rakétaindítást, megsemmisítést) magában foglal.
- 3) Légi ellentevékenységek? – csak légi ellentevékenység;
- 4) Légi felderítés – először is van a felderítés, mint gyűjtőfogalom, ennek egyik fajtája a légi felderítés;
- 5) Légi fölény – a Lexikonban részletes és pontos meghatározás van. Ez így szól: *„Az egyik fél repülőerőinek légi harc útján kivívott az a lehetősége, hogy a hadszíntéren, vagy egyes irányokban, korlátozott légtérben és korlátozott ideig szabadon tevékenykedhetnek.”* Ami az új anyagban van, pontatlan.
- 6) Repülőgép-feltöltés – üzemanyag minden olyan anyag, amely a repülőgép rendeltetésszerű felhasználásához szükséges (tüzelőanyag, olajféleségek, gázok, még a pilóta, illetve a személyzet részére szükséges oxigén is az üzemanyag fogalomkörébe tartozik). A hajtómű működtetéséhez használt kerozin pontos meghatározása: tüzelőanyag, hiszen azt elégetik.
- 7) Repülőgép-irányító egység – ilyen fogalom nincs. A repülőgépet a pilóta vagy a személyzet irányítja, vezeti, nem egy egység. Van emellett a repülés-irányító csoport, részleg, de ez már más fogalom, mert nem a repülőgépet, hanem a repülést irányítja, a repülési rend betartásáról gondoskodik.
- 8) Repülőgép-kiszolgáló csatlakozó – ez vicces. Vannak csatlakozók, például a kerozinfeltöltéshez, az elektromos áram alá helyezéshez, az oxigénfeltöltéshez stb. De ilyen, ami a szócikkben le van írva, nincs.
- 9) Repülőgép-lefékezés – van a repülőgépnek fékrendszere, fékernyője, van a repülőtéri fékező berendezés, de akkor erről kellene írni. Amit itt leírtak, olyan nincs.
- 10) Repülőtéri manőver – ez értelemszerűen a települési repülőtéren való helyváltoztatással kapcsolatos. Mert a másik fogalom a repülőtér-manőver jelenti azt, hogy más repülőtereket vesznek igénybe bármilyen célból (például csapás alóli kivonás céljából).

Az akkor, 2014 márciusában elkészült anyagot én nem tartottam alkalmasnak kiadásra, mert rengeteg volt benne a pontatlanság, sok fogalom újraértelmezve, helytelen megfogalmazásban jelent meg. Sajnos, ez a próbálkozás hasonló a korábbiakhoz, amikor érezhető volt, hogy egyértelműen hiányzik a kellő szakértelem. Jó lenne, ha az illetékesek ezt átgondolnák, s esetleg a korábbi csapatot újra be lehetne vetni. Ez így csak vergődés.

Más szakterületeket nem néztem át részletesen, de tapasztaltam, hogy ott is hasonló gondok jelentkeztek. Úgy gondolom, ezt a munkát csak komolyan szabad

venni, s mindent meg kell tenni, hogy a tervezett harmadik kötet is, a lexikonokkal szemben támasztandó követelményeknek feleljen meg.

M. Szabó Miklós

25 éves az MHTT

10.17047/HADTUD.2016.26.1-2.95

Mint felkért hozzászóló, abban a kivételes helyzetben vagyok, hogy pár napja megkaptam a Hadtudomány ünnepi számát, amelynek „Születésnap-i köszöntő”-jében Nagy László elnök úr tapintatosan kioktatott: „Egy születésnap-i köszöntő legyen rövid, frappáns...” Hát, akkor: Szívből gratulálok a sikeres 25 évhez, újabb eredményes negyedszázadot kívánva, köszönöm a megtisztelő meghívást...

Bocsánat, de azt is jelentenem kell dr. Orosz Zoltán altábornagy úrnak, hogy az ő köszöntőjét szintén elolvastam, így rá kellett döbennem, hogy – sok más mellett – beszélt mindarról, amit én szerettem volna megemlíteni.

S, még egy dolog, ami miatt szerénynek és rövidnek kellennem: én nem voltam és nem vagyok a Társaság tagja. Ugyanis, amikor felmerült létrehozásának gondolata, engem is elért a megtisztelő megkeresés, de mert én akkor a tudományos „szomszéd vár”-nak, a TIT Hadtudományi Országos Választmányának voltam elnöke, s mert én a közös munkának, a hadtudomány szolgálatának voltam a híve, nem akarván állást halmozni, így azt köszönettel visszautasítottam és nem lettem tag sem. Sajnos, idővel elhalt a Választmány, de hál’ Istennek megmaradt a Hadtudományi Társaság, én meg külsős támogatóként – más beosztásaimban – szorosan együttműködhettem, amit szívből köszönök!

A két említett publikációban, majd (minden bizonnyal!) a most következő hozzászólásokban is (minden bizonnyal) sok további tény elhangzik a Hadtudományi Társaság és más oktató-tudományos intézmények szinte kibogozhatatlan, szoros tudományos együttműködéséről.

Elnök úr a születésnap-i köszöntőjében megemlítette az egyik történelmi dátumot: 1994-et, amikor a magyar hadtudomány – hatalmas lehetőséget kapva – visszatérhetett a Magyar Tudományos Akadémia kebelére. Bár sokan tudják a jelenlévők között is, de nem lehet elégszer említeni és hálásan megköszönni a Hadtudományi Társaság – ma már – három NAGY ÖREGJÉNEK: Ács Tibor és Deák Péter ezredes, valamint Szabó József vezérőrnagy uraknak, hogy kezdeményezték és kiharcolták az MTA IX. osztályánál a befogadásunkat. Természetesen hasonló köszönet illeti néhai Kulcsár Kálmán akadémikus osztályelnököt, valamint a minket napjainkban is elkötelezetten támogató Szentés Tamás akadémikus, akkori osztályelnök-helyettest, akik harcos szószólói voltak osztálytagságunknak.

Én, mint a létrejött Hadtudományi Bizottság első két periódusának elnöke állíthatom – s gondolom, hogy utódaim meg is erősítik – milyen hatalmas lehetőséget